

Dr. W. Aalders †

De gemeente is Gods volk

Kerk en gemeente is één en hetzelfde. Het gaat hier om het Griekse woord *ekklesia* en het Hebreeuwse woord *kahal*, dat werd gebruikt als de burgers werden bijeengeroepen door de koning of door de raad van een stad, om een wet of een besluit van de overheid te horen, opdat niemand daarvan onwetend zou zijn. Als zó de burgerij samenkwam, noemde men dat *ekklesia* of *kahal*.

Nu gebruiken wij dit woord voor Gods volk als de samengeroepen burgers van de stad of het rijk Gods. Zij komen bijeen om de woorden Gods te horen.

De vraag, die ons thans zal bezighouden, is: Wie zijn de burgers van Gods volk? Vanzelfsprekend kunnen wij die vraag alleen maar benaderen vanuit de Bijbel en tegen de achtergrond van Israël.

Wanneer wij de Schrift ter hand nemen en wij bezien met aandacht het titelblad van de oudere uitgaven, bijvoorbeeld van de Statenvertaling, dan leest men daar niet simpelweg: "De Bijbel", maar uitvoeriger: "Biblia, de gansche Heilige Schrifture, bevattende al de kanonieke boeken des Ouden en Nieuwen Verbonds". Onder die verzamelnaam hebben in de laatste helft van de tweede eeuw van onze jaartelling de christenen de boeken van de Bijbel bijeengebracht. Wat daarin voor ons het allerbelangrijkste is, is dat men al die boeken gerangschikt heeft onder het éne overheersende gezichtspunt van het "Verbond".

Of het nu "Wet, Profeten en Geschriften" waren, of "Evangelien en Brieven van de Apostelen"; geschriften dus, afkomstig van zeer verschillende schrijvers uit zeer verschillende tijden en levensomstandigheden; - men hoorde uit al die verschillende boeken één getuigenis, namelijk van een "Verbond" tussen God en mensen.

Het antwoord op de vraag, wie de burgers zijn van Gods volk, is daarom in het woord "Verbond" neergelegd. Dát woord drukt de specifieke betrekking uit tussen God en mens, zowel individueel als collectief.

In 1969 heeft de Utrechtse hoogleraar dr. W.C. van Unnik een belangrijke uiteenzetting gegeven van het woord "Verbond", dat voor ons onderwerp van eminente betekenis is, en waaraan ik hier dan ook met dankbaarheid het een en ander ontleen.

Hij wijst erop, dat het spreken over de omgang van God en mens als een "Verbond" niet een manier van spreken was, waarmee de heidense tijdgenoten der eerste christenen vertrouwd waren. In geen van de vele religies, die in het Romeinse keizerrijk hun aanhangers hadden, noch in de staatsgodsdienst van de Romeinen, noch in de verering van de Grieken, noch in de mysterie-diensten van Egypte of Klein-Azië, noch in de scholen der uit-

Inhoud

De gemeente is Gods volk p. 65
Dr. W. Aalders †

**Een dagboek geschreven
in oorlogsnachten** p. 67
Dr. H. Klink, Hoornaar

"De kring om de Messias" p. 70
Drs. J.G. Barnhoorn, Nunspeet

Woord van Romano Guardini (1885 - 1965)

Wie de verrijzenis loochent, loochent – met terugwerkende kracht – ook alles, waarmee zij in Jezus' bewustzijn samenhangt. Wat dan nog overblijft, loont de moeite van het geloven niet meer.

eenlopende filosofieën, sprak men over de verhouding van God en mens als een "Verbond".

Dit feit bewijst, dat wij hier te maken hebben met een eigensoortig Joods-christelijk begrip. Buitenstaanders, die uit de heidense wereld kwamen, stonden er vreemd tegenover en moesten er een verklaring van krijgen eer zij het konden verstaan.

Hoe vreemd en eigensoortig het Joods-christelijke woord "Verbond" voor de toenmalige heidense wereld was, blijkt ook uit het feit, dat toen Joden in de Egyptische stad Alexandrië begonnen om "Wet en profeten" uit het Hebreeuws in het Grieks te vertalen en het zó algemeen-toegankelijk te maken, omdat het Grieks de algemene omgangstaal van die tijd was, - dat toen die Joodse vertalers ervan afzagen om het gangbare Griekse woord voor "verbond" in hun overzetting te gebruiken. Men koos zeer bewust een ander Grieks woord om de bijzondere betrekking tussen God en Zijn volk aan te geven, namelijk het woord *diathèkè*; een woord, dat in het gangbare Grieks de betekenis had van "testament", dus een laatste wilsbeschikking.

Waarom hebben de vertalers dat gedaan? Klaarblijkelijk om te voorkomen dat de lezers van die Griekse vertaling van de Schrift bij het woord "Verbond" zouden gaan denken aan een "verdrag" van gelijkwaardige partners. Zó kan en mag de verhouding van God en mens niet gezien worden. Het is geen "contract". Zij gebruikten dus het woord *diathèkè*, "testament", om duidelijk te maken, dat de relatie tussen God en mens van die aard is, dat Gods soevereine wilsbeschikking, Gods vrije verkiezing er de grondslag van is.

De vreemdheid en eigensoortigheid van het Joods-christelijke "Verbond" voor de omgang van God en mens gaat terug tot de oorsprong van Israël. Men heeft wel gemeend een soortgelijk woordgebruik te vinden bij de omringende volken in Babel, Assur of Egypte, maar dat

is niet bevestigd. Nergens is een verbondssluiting aanwijsbaar als tussen God en Israël. En in Israël is het de grondslag van zijn grondbestaan. Heel de geschiedenis van Israël wordt er door bepaald. Het eerste begin ervan ligt bij de aartsvader Abraham: God richt een verbond met hem op en geeft hem de belofte, dat hij een groot volk zal worden, dat het land Kanaän erfelijk zal bezitten, en dat blijvend Gods volk zal zijn (Genesis 15 en 17).

Telkens opnieuw lezen wij in het Oude Testament van verbondssluitingen tussen God en Zijn volk, bijvoorbeeld bij de Sinai, later met David, dan bij de profeet Jeremia, als die spreekt over "een nieuw verbond", dat God met het "huis van Israël en het huis van Juda zal sluiten" (Jeremia 31: 31 vv.). Wij moeten dat zó verstaan dat elke verbondssluiting een bevestiging en verrijking is van de eerste verbondssluiting met Abraham; want God is trouw en houdt zich aan Zijn Woord tot in verre geslachten.

Daarop sluit het Nieuwe Testament aan. Ook hier is weer sprake van "een nieuw verbond", dat een bevestiging en verrijking is van de vroegere verbondssluitingen. Het oude en oorspronkelijke Verbond is dus niet afgeschaft, maar de eigenlijke bedoeling ervan is rijker en heerlijker aan het licht gebracht. Vooral de Brief aan de Hebreëen legt daar de nadruk op. Hij laat ons zien, dat met deze verbondsvernieuwing de toegang tot God óók voor de heidenen ontsloten is, en zij dus met Israël het volk van God mogen zijn; maar óók dat door deze verbondsvernieuwing de gemeenschap met God rijker, voller en inniger is geworden dan voorheen. Tegelijk wordt nog eens nadrukkelijk herhaald, dat de grondslag van het Verbond is en blijft: Gods soevereine wilsbeschikking, Gods vrije genadedaad.

Uit dit alles is het duidelijk geworden wat wij moeten verstaan onder de gemeente als "Gods volk". De bedoeling van die woorden is, dat de gemeente samen met Israël leven mag in die eigensoortige betrekking tot God, die in het bijbelse woord "Verbond" ligt opgesloten, en waar de heidenen geen deel aan hebben.

Hoe werd en wordt dat leven in gemeenschap met God nu ontvangen en ervaren?

Slechts op een enkel aspect van het leven in dat Verbond willen wij nader ingaan. Wij bepalen ons bij het meest wezenlijke, namelijk de wijze waarop dat leven ontvangen wordt.

Het is één van de meest opvallende dingen van dit verbond in de Bijbel, dat het alle eeuwen door verbonden is met het ritueel van een maaltijd. Men komt het al tegen in de Abraham-verhalen. Later is er het Paasmaal. Echter ook bij de verbondssluiting op de berg Sinai is er sprake van: "Mozes klom op met Aäron, Nadab en Abihu en zeventig van de oudsten van Israël. En zij

Colofon

Ecclesia, voorheen 'Kerkblaadje', is een uitgave van de Stichting Vrienden van Dr. H.F. Kohlbrugge en verschijnt zaterdags om de veertien dagen.

Redactie: Drs. M. den Admirant, Ds. J.K. Vlasblom, Mw G.M. van Ommen-Middelkoop

Eindredactie: Ds. L.J. Geluk en Dr. H. Klink

Vaste medewerkers:

Drs. J.G. Barnhoorn, Dhr. T. van Es, Dr. R. Fernhout, Dr. M. Verduin en Ds. I.J. Wisse.

Redactieadres: Dorpsweg 11, 4223 NA Hoornaar, tel. 0183-581321

Internet-adres: www.ecclesianet.nl

Abonnementsprijs: € 19,50 per jaar

Administratie: Baron Bentinckstraat 51, 7731 EK Ommen tel. 0529 456729, Postbankrekeningnr. 88 71 47

Adm. Ecclesia/Kerkblaadje te Ommen of Bankrekeningnr. 34.89.69.619 t.n.v.

St. Vrienden van Kohlbrugge te Ommen

Druk: drukkerij Ridderprint, Ridderkerk

zagen de God van Israël en het was alsof onder Zijn voeten een plaveisel lag van lazuur, als de hemel zelf in haar klaarheid... Zij aanschouwden God en zij aten en dronken" (Exodus 24: 9-11).

Het Verbond wordt dus ontvangen als een "geestelijk" eten, drinken en tot zich nemen van Gods tegenwoordigheid; een "smaken en zien dat de Here goed is" (Psalm 34).

Het Nieuwe Testament borduurt op dat thema voort. Wij lezen immers, dat Christus de instelling van het Nieuwe Verbond ook gepaard laat gaan met het ritueel van een maaltijd: ons Avondmaal.

In het Evangelie van Marcus en Lucas wordt daar een karakteristieke bijzonderheid bij vermeld. Men nam eraan deel "met gespreide banken" (Marcus 14: 15; Lucas 22: 12), dus niet zittende of staande, maar aanliggende. Het is jammer, dat in de Nederlandse vertalingen die bijzonderheid niet tot uitdrukking komt, want het gaat hier om een typerende trek in de deelname aan het verbondsmaal, waarbij de volle nadruk valt op het passieve en ontvangende karakter ervan. Dat is een grondtrek van de levensinstelling van hen die Gods volk zijn. Wie tot dat volk behoort en aan de verbondsmaaltijd deelneemt, is iemand die aanligt op "gespreide banken", dus geheel ontspannen en vrij als een gewaardeerde vriend en welkome gast. Hij draagt niet de verantwoordelijkheid voor het Verbond en behoeft nergens voor te zorgen. De gastheer heeft alles in gereedheid gebracht, de spijs en

drank toebereid voor de genodigden.

Het is niet anders mogelijk dan in dit maaltijd-ritueel een uitbeelding, ja een teken en sacrament te zien van het Verbond als louter een soevereine wilsbeschikking en vrije genadedaad Gods. Zó viert men het Verbond, want zó is de betrekking tussen God en mens. De Here God is degene die nodigt en Gastheer is. De mens is slechts de dankbaar ontvangende.

Men vergelijk dit maaltijd-ritueel eens met het samenzweringsbanket van Claudius Civilis en zijn medeplichtigen, zoals Rembrandt dat geschilderd heeft. Staande om de tafel en met het zwaard in de hand legt men de eed af om mee te doen aan de opstand der Batavieren. Dat is het tegendeel van aanliggen op "gespreide banken".

Hoeveel zijn er in onze tijd niet, die het Verbond van God en Zijn volk niet anders zien dan als een samenzweringsbanket, een eed-contract van twee partijen, die de verantwoordelijkheid op zich nemen voor het heil van de wereld!

Hoe ver staan zulke mensen af van het Verbonds-volk! Want in het Verbond is men geen contractant, geen complotant, geen samenzweerder en medeplichtige, maar vriend en gast van de goddelijke Gastheer, die alle dingen voor ons in gereedheid heeft gebracht.

(Uit: *Kerkblaadje*, 69e jaargang, 1978, blz. 151/2)

Dr. H. Klink, Hoornaar

Een dagboek geschreven in oorlogsnachten

Theodor Haecker en de *Weisse Rose*

In het vorige artikel over het levenseinde van Hans en Sophie Scholl kwam terloops ter sprake dat zij hun geestelijke inspiratie opdeden bij onder anderen Theodor Haecker (1879 – 1945). Zij ontmoetten hem bij zijn wat wonderlijke vriend: de oude Carl Muth, een man die buitengewoon belezen was en evenals Haecker een authentiek christen was.

Tijdens zulke ontmoetingen las de zestigjarige Haecker regelmatig voor uit aantekeningen die hij 's nachts aan het papier toevertrouwde. Na de oorlog zijn deze aantekeningen uitgegeven onder de titel *Tag- und Nachtbücher*. Na de oorlog! Het was immers ondenkbaar dat hij zijn gedachten tijdens de oorlog naar buiten zou brengen! Vanaf 1939 was het hem verboden om ook maar iets te schrijven, zelfs in een dagboek. Als de nazi's er achter gekomen waren dat hij zijn dagboek bijhield zou hem

dat in ernstige moeilijkheden gebracht hebben. Sterker: het zou hem op de doodstraf zijn komen te staan, vanwege de inhoud ervan. Als we dit weten, begrijpen we welk een riskante zaak het was om bij Carl Muth thuis uit zijn dagboek voor te lezen aan zijn vriend en aan jonge mensen als Hans en Sophie Scholl. Toch deed hij dit!

Wanneer we ons realiseren aan welk gevaar deze mensen zich bloot stelden, beseffen we ook na een tijdsbestek van meer dan zestig jaar enigszins wat het voor Haecker geweest moet zijn om onder een constante druk te leven. Hier vond hij een uitlaatklep. Wat moet het niet zijn om tal van gedachten te hebben, die niet geuit mogen worden. Om dag en nacht te leven onder de druk van een regime dat zoveel tegenspraak en protest oproept. Om de leugens dag aan dag aan te horen via de radio en op

de straat en om *niet* te mogen reageren. Het is erger dan dat men een musicus berooft van al zijn instrumenten en hem oplegt om jarenlang geen muziek te maken of te horen. De dagboekantekeningen, die zoals gezegd na de oorlog zijn uitgegeven, leggen dan ook heel duidelijk vast welk een *beklemming* er van het nazi-regime uitging en hoe afmattend het is om voortdurend geestelijk alert en weerbaar te blijven. Niet dat het Haecker veel moeite kostte om de leugens van het Hitler-regime te doorzien. Die waren evident! Maar om aan te zien dat de meesten van zijn landgenoten zwichtten voor de druk van de propagandamachine en om de lethargie van veel Duitsers te zien, die niet geestelijke weerbaar waren en om zo een uitzondering te zijn, dát maakte de situatie zo hopeloos. En waar die hopeloosheid zich aan hem opdrong, was het zaak om niet te vertwijfelen en om het hoofd 'geestelijk' boven water te houden.

En zo gebeurde het dat hij met de nodige angst om verraden te worden zich avond aan avond achter zijn bureau zette, om de pen ter hand te nemen. Al schrijvend won hij voor enige uren zijn vrijheid terug en kon hij in plaats van te vertoeven in de wereld van leugen en bedrog, even verwijlen in de wereld van de geest en van de waarheid. Zo was de nacht als een dag en de dag als een nacht!

Die stemmen...

Om een indruk te geven van wat het betekent om in zo'n tijd te leven, wil ik kort wijzen op sommige overwegingen die in het dagboek keer op keer terugkomen.

Ik begin met een detail. Wat Haecker onverdraaglijk vond was de stem van de nazi's op de radio. Die werkte op zijn zenuwen. Hij hoorde er de holheid en de voosheid in van de propaganda. Het was voor hem onbegrijpelijk dat de meesten van zijn volksgenoten de opzweepende taal slikten en zich erdoor lieten meeslepen. Op 20 april 1940 schrijft hij: "Hun stemmen, mijn God, hun stemmen! Steeds opnieuw overweldigt mij hun verraad. En het vreeswekkendste is hun verstorven zijn. Klinkende maskers van menselijke stemmen. Het is als dood, pest en leugen in de woestijn van trotse godverlatenheid." Hij zag het als een merkwaardige coincidentie dat nog niet zo lang geleden de grammofoonplaat was uitgevonden en dat programma's via de grammofoon konden worden opgenomen en afgespeeld. "Aan hun stemmen zult u hen herkennen", zo parafraseert hij een bijbeltekst. "Hoe gemakkelijk zal het voor de toekomstige historicus zijn om een oordeel uit te spreken, wanneer hij de grammofoonplaten tot zijn beschikking heeft en afspeelt!" Wie enigszins geestelijk en fijnbesnaard bleef, kón niet anders dan in de propagandamachine en in de overslaande stemmen van de nazi's de stem horen van de vorst der

leugenen, die zich in Duitsland genesteld had. Het erge was dat hij ertoe veroordeeld was om deze stem die de waarheid pretendeerde te spreken, dagelijks weer aan te horen. De nacht bood dan soelaas.

Wat in de dagboekantekeningen steeds weer terugkeert, is het gebed tot God. En eigenlijk is dat te zwak uitgedrukt. Bij het woord gebed moeten we dan niet denken aan een afgerond geheel. Nee, het waren *verzuchtingen* tot God, die zeer geladen waren en waarin in korte zinnen een werkelijke nood tot uitdrukking werd gebracht. Zo komen we met grote regelmaat de bede tegen: Heer, leid ons niet in verzoeking. Een keer wijdt hij een hele pagina aan de uitleg van deze bede en spreekt hij er zijn verwondering en dankbaarheid over uit dat deze bede in het gebed staat dat Christus ons zélf leerde.

Praktisch atheïsme

De verzoeking waaraan Haecker en anderen in de eerste jaren van de oorlog bloot stonden, was dat zij het kwade zagen overwinnen. Hitler kon bogen op succes na succes, op overwinning na overwinning. En steeds luider bralden de stemmen op de radio! Voor Haecker betekende dit dat het kwade bezig was te overwinnen, met alle vreselijke gevolgen van dien. De overwinning werd bevochten met behulp van verraad, leugen, bedrog en zelfs terreur. En elke overwinning die geboekt werd, benutten Hitler en de zijnen om de onoverwinnelijkheid van het Germaanse ras te propageren. Elke overwinning bracht de zekerheid met zich mee dat de oorlog nóg langer zou duren en wellicht Duitsland naar de wereldhegemonie zou helpen. Haecker hield aanvankelijk rekening met dit scenario. Als dat zo was zou het apert kwade op de wereld zijn gang kunnen gaan. Als dit tot hem doordrong, was het alsof de boze hem aangrijsde en hem woorden toe siste die je alleen in de Psalmen vindt: "Waar is God nu? Is Hij er wel?"

Haecker noemde zulke 'argumenten' van de boze argumenten van het *praktische* atheïsme. Er is een theoretisch atheïsme en er is een praktisch atheïsme. Het theoretisch atheïsme kende hij wel. Het voerde argumenten aan tegen het bestaan van God. Wetenschappers en filosofen bedienden zich ervan. Dáár kon hij wel mee omgaan, die overweldigden hem niet! Niet voor niets kwam hij uit de school van Kierkegaard, Newman, Thomas van Aquino, Vergilius en Plato. Maar het *praktisch* atheïsme had te maken met dat wat er in de wereld gebeurde en met de vreselijke dingen die Hitler aanrichtte en waar hij de kans toe kreeg. Als deze vragers zich in hun afgrondelijkheid aan hem voordeden, duizelde het hem en vond hij alleen rust in Schriftwoorden als "leid ons niet in verzoeking", of "Heer, ik geloof, kom mijn ongelovigheid te hulp." Zo kwam hij boven

de verzoeking uit en wist hij de toekomst in God hand te leggen en was hij er weer van overtuigd dat er in de geschiedenis door God een uitweg zou worden geboden: "De huidige geschiedenis, een episode, zo hopen wij, liegt ongetwijfeld meer, dan zij ooit deed. Had God niet nog meer mogelijkheden en wegen, dan zou vertwijfeling vandaag een verstandige uitweg zijn, als tenminste iemand het echt om de waarheid te doen is."

Soms waren er ook in de beginjaren van de oorlog tekenen van Gods trouw en van Hitlers onmacht. Geheel onverwacht waren ze er. Ze gaven hem moed. Toen in 1940 duizenden Engelse soldaten door Hitler in Calais in het nauw waren gebracht en Hitler het Engelse leger geen beslissende slag toe had kunnen brengen, lag er over de hele straat van Dover een merkwaardige mist, die het zicht van de Duitsers belemmerde. Daardoor konden talloze Engelse schepen en scheepjes de oversteek van Frankrijk naar Engeland ongehinderd maken.

Haecker merkt in zijn dagboek op: "Mij kwam in gedachten Newmans theorie van het merkwaardige dat sommige natuurlijke verschijnselen zo samenwerken dat je kunt spreken van een goddelijke leiding. Ik kreeg het bericht dat het weer 'onzichtbaar' was. Zo zou Newman als hij nog leefde, hebben kunnen prediken: "Een engel streek het Kanaal, dat anders in deze tijd van het jaar kolkte, glad en breidde tegelijkertijd de duisternis van een onzichtbare nevel over de zee uit. En zo werden tienduizenden gered..."

Er was nóg een overweging die hem in zijn aanvechtelingen hielp. Hitler en de propagandamachine hadden het steeds over succes, *Erfolg*. Een christen, aldus Haecker, denkt niet in termen van succes. Hij denkt in termen van zegen. Tussen zegen en succes ligt een wereld van verschil. Het ene denkt alleen in termen van deze wereld, het andere staat in verband met de wereld boven deze wereld. En die is er. En van de band daarmee hangt het af of een volk gezegend wordt of niet. De wereld boven deze wereld zal deze wereld bovendien eens richten. Dit gericht ligt niet zozeer in het verlengde van de geschiedenis. Dan zou succes de maatstaf zijn. Het gericht komt van boven en daarom kan God ook paal en perk stellen aan de geschiedenis. Zijn gericht vormt dé maatstaf bij uitstek voor alles wat hier gebeurt. Met dit gericht hielden de nazi's in hun oppervlakkigheid geen rekening. Daarom was hun beroep op de voorzienigheid voos.

Vaderlandsliefde

Scherp ontrafelde Haecker in zijn dagboeken dan ook Hitlers pretentie dat de voorzienigheid op zijn hand was en Duitsland het uitverkoren volk van God was. Dit laatste was onmogelijk.

Heel goed zag Haecker in dat het diabolische van

Hitler en de nazi's hierin lag dat zij vanuit hun ideologie, die niet in overeenstemming was met de werkelijkheid, wat *als zodanig* goed en natuurlijk was, perverteerden. Dat gold o.a. de vaderlandsliefde en het huwelijk. Wie houdt er niet van zijn eigen volk? "Er zijn er tallozen, die meer van hun volk houden dan van hun vaders en moeders, hun vrouwen en kinderen, hun broeders en zusters. Daarom is het zo gevaarlijk en bijna een misdaad deze liefde te oververhitten! Wie zou dus niet van nature wensen dat zijn volk in een oorlog wint? Maar, wij Duitsers staan aan de kant van de geloofsafval." Hij laat erop volgen: "Vandaag (12 mei 1942) is het Pinksteren, maar mijn geest is treurig en schaduwen van moeite vallen over hem heen. Want ik moet leven, of de afvallige nu wint of verslagen wordt en ik moet leven mét hem..., nee dat is niet waar: het Duitse volk wordt verslagen, maar niet verslagen en vernietigd. Dat is toch nog de lichtkern van mijn geest: het is beter dat een volk verslagen wordt en lijdt, dan dat een apostaat (afvallige) wint. Wanneer hij echter toch zou winnen...? Dan zal ik toch mijn geloof niet laten varen. Ik kan nog altijd bidden: Heer, help mijn ongelooft!"

Korte tijd later merkt hij op: dat de kracht die van het Evangelie uitgaat, van dien aard is, dat men positie kan kiezen tegen het eigen volk – als dat aan de kant komt te staan van het antichristelijke! En dat was het geval in Duitsland. Men had te maken met afval van Christus en van God. En er was maar één weg naar herstel: die van erkenning van schuld en van omkeer, van bekering tot God.

De rassenleer van de nazi's bracht hem tot de volgende overweging: er was slechts één volk door God uitverkoren. En dat was het volk van Israël. Diens positie was werkelijk bevoorrecht. Geen enkel ander volk kan deze pretentie voeren. En de Bijbel laat zien dat zelfs dan, als dit volk verkoren is, er sprake kan zijn van afval en ongelooft en van leegheid. Haecker refereert in een van zijn aantekeningen aan de vlucht van de christenen uit Jeruzalem, voorafgaand aan de belegering door de Romeinen, ongeveer 40 jaar na Christus. Hij tekent aan: zij vluchtten uit hun eigen land. Wat moet dit voor deze mensen geweest zijn, om zoals ooit Stephanus tegenover hun eigen volk te staan! Zij deden dit niet uit haat tegenover hun volk. Integendeel. Maar er was iets hogers dan hun eigen volk, het was gehoorzaamheid aan God. Hitler draaide dit om en bracht volk en God op één noemer. Maar zijn God is niet de ware God, het is het *Herrgottum* van de Duitsers. Hitlers 'god' was een heel andere dan de God en Vader van Christus, de Schepper. Hitlers optreden was door en door antichristelijk. Hij richtte zich tegen Christus en wierp zich op als een leider en messias van het volk, die op deze aarde heil zou

scheppen. Juist zo verried hij zich.

Christus' stem

In de Bijbel en de heilsgeschiedenis die daarin vervat ligt en in de stem van de Goede Herder die daarin tot ons komt, lag voor Haecker dan ook dé waarborg om niet ten prooi te vallen aan de verzoeken van het Hitler-regime.

Dat heeft Haecker geleerd van grote Christenen die hun tijd in betrekking hadden gebracht tot de Bijbel: Sören Kierkegaard en John Henry Newman. Alleen door de fijnzinnigheid van Christus' stem in eerbied te proeven en te smaken, groeide de geestelijke weerbaarheid tegen het virus van de zonde.

Drs. J.G. Barnhoorn, Nunspeet

De kring om de Messias

Het is al weer drie jaar geleden, dat het boek *De kring om de Messias. Israël als volk van de lijdende Heer*¹ van de Amsterdamse hoogleraar Dr. A. v.d. Beek is uitgekomen. Een boek, dat heel wat stof heeft doen opwaaien en waarvan in het vorig jaar een tweede druk verschenen is. Hoewel er aan dit werk al vele besprekingen zijn gewijd, lijkt het mij toch goed, er ook in ons blad alsnog enige tijd bij stil te staan.

Van de Beek doet met deze Israëlstudie een belofte gestand, die hij aan het eind van zijn boek *Jesus Kurios. De Christologie als hart van de theologie*² heeft gedaan door de lezers een speciale studie over de relatie tussen Christus en Israël in het vooruitzicht te stellen. Ging het in *Jesus Kurios* over Jezus als de God van Israël in ons midden, in *De kring om de Messias* staat Israël centraal: Jezus als de God van Israël in ons midden.

Het boek, dat is opgedragen aan het Protestant Theologisch Instituut te Kolozsvár (Cluj) in Roemenië, telt behalve een inleiding zeven hoofdstukken, die achtereenvolgens handelen over de Messias, het lijden, de verkiezing, de wet, de cultus, de besnijdenis en het land. Een veelheid van – overigens nauw met elkaar samenhangende – onderwerpen, waarvan ik in het bijzonder dat van het lijden, als de schakel, die Jezus en het volk Israël met elkaar verbindt (het centrale gegeven van deze publicatie), onder de aandacht van onze lezers wil brengen.

Een onoplosbaar probleem

Reeds op de eerste bladzijde, in het *Woord Vooraf*, zegt de auteur zich ervan bewust te zijn, dat het thema, waaraan zijn boek gewijd is, "bijzonder moeilijk" is. "De plaats van Israël stelt de christelijke theologie voor uitzonderlijke problemen. Israël zelf is voor de christelijke the-

ologie een probleem. Daarvoor is geen oplossing. Ieder die het probleem dat de Joden in de wereld stellen, wil oplossen, maakt zich schuldig aan blasfemie. Die wil het grondeloze verkiezende handelen van God herleiden tot iets anders. We kunnen het probleem dat Israël ons stelt, slechts vaststellen en het aanvaarden. Alleen zo worden christenen uit de heidenen bij de les gehouden om het geloof in God niet te laten opgaan in een religieus idealisme. God is ons van nature vreemd. De Joden houden ons bij die les ..." (pag. 7).

Zo heeft hij de jonge mensen van de verzetsgroep *Weisse Rose* weten te inspireren. Iets wat in de enkele pamfletten die de *Weisse Rose* wist te verspreiden tot uitdrukking komt. Uit één hiervan haal ik tot slot één sail-lante zin aan. Het is een zin die aan actualiteit niets verloren heeft, ook niet in een tijd van hedonisme en van individualisme: "Wel is de mens vrij, maar hij is weerloos tegen het boze, zonder de ware God, hij is als een schip zonder roer, aan de stormen prijs gegeven, als een zuigeling zonder moeder, als een wolk, die zich oplost. (...) Wat wij daarom zoeken, is een 'vernieuwing' van de zwaargewonde Duitse geest, door een wedergeboorte, die gepaard gaat met erkenning van grote schuld..."

Israel een onoplosbaar probleem. En dan toch aan dit probleem een boek gewijd, dat, afgezien van de registers (een indrukwekkende lijst van geraadpleegde boeken en van geciteerde Bijbelplaatsen) niet minder dan vierhonderd pagina's telt! Het laat ons zien, dat Van de Beek de problemen niet uit de weg gaat. Integendeel zelfs. Hij spant zich tot het uiterste in om ze te doordenken en neemt ons in de vaart van zijn overwegingen mee, dwingt ons tot méédenken.

Mochten wij het vóór de verschijning van dit boek nog niet geweten hebben, dan weten wij het nú: Van de Beek is gefascineerd door het vraagstuk van het lijden, en wel met name van het lijden van het volk Israël. Het is een vraagstuk, waar hij intens mee worstelt. De Joden gaan hem zeer aan het hart. Het is echter opmerkelijk, dat hij niet, zoals met zoveel andere theologen van christelijken huize het geval is, zózeer in de joodse huid kruipt, dat hij – hetgeen veel Joden danig ergert – tot een imitatie-Jood wordt, die het authentiek-christelijke achter zich heeft gelaten. Nee, hij neemt de Joden voluit serieus door als christen met hen in gesprek te gaan. Een gesprek,

Het lijden van Israël

70 **Ecclesia** nr. 9 – april 2006

waarin hij de voortgaande verkiezing van Israël ten volle laat gelden, zodat het in de christelijke dogmatiek niet langer een "aanhangel" blijft, maar een eigen plaats krijgt toegewezen.

Nadrukkelijk stelt Van de Beek, dat *Christus de vervulling van de Schrift is en niet de kerk en nog minder het christendom*³. Doordat dit "zelden in het oog is gehouden", is men ertoe gekomen, het Nieuwtestamenteisch getuigenis in een anti-judaïstische en zelfs antisemitische richting" om te buigen. "Wie getuigt dat de gekruisigde Christus de vervulling van Israël is, zal slechts van Hem kunnen getuigen en in het lijden van Israël slechts de kring om de Messias herkennen" (pag. 51).

Als de Messias van Israël heeft Jezus het lijden van zijn volk op zich genomen. Hij is de lijdende knecht des Heren, die ons door Deutero-Jesaja op zo indrukwekkende wijze getekend wordt. Wanneer men over Jezus spreekt, moet men ook over Israël spreken. Jezus, Gods Zoon, en Israël, Gods "eerstgeboren zoon" (Exodus 4: 22) vormen als het ware een twee-eenheid.

Hoe wij dit zoonschap moeten verstaan, wordt ons duidelijk gemaakt door de apostel Paulus, wanneer hij zegt, dat God "zelfs zijn eigen Zoon niet gespaard, maar voor ons allen overgegeven heeft" (Romeinen 8: 32). "De Zoon van God", aldus Van de Beek, "is dus niet de verheerlijkte, maar de lijdende die wordt overgegeven in de dood" (pag. 93). "In het gekruisigd worden in deze wereld is het zoonschap van God aanwezig" (pag. 94). Het zoonschap is "een zoonschap onder oordeel en lijden ... Israël is juist in zijn lijdensgeschiedenis die uitloopt op het exil en de diaspora bij uitstrek de zoon van God" (pag. 107). "De verrijzenis is niet van deze wereld. Bij deze wereld hoort het lijden⁴. "De Zoon van God is geopenbaard in de verdronken kinderen in Egypte (Exodus 1: 22), in de gedode kinderen van Bethlehem (Mattheüs 2: 16 - 18), in de ballingen die geen liederen van Sion meer kunnen zingen (Psalm 137: 3 en 4), in de gekruisigde Jezus van Nazareth, in de Joden in het Poolse getto, in Anne Frank en al de anderen die stierven in de shoah" (pag. 109). Israël is geroepen om te lijden, tot in Auschwitz toe. In de holocaust zien wij, "hoe God in de wereld is, niet als dader, maar in de ten dode gedoemde levens van de slachtoffers". Het is echter onmogelijk, dit afgrondelijke gebeuren te duiden. "Wie hier een vaste grond gaat benoemen, benoemt een grond voor God. Die maakt zich schuldig aan godslastering" (pag. 113).

Tertullianus

Onder de vele auteurs, die door Van de Beek geciteerd worden, neemt de kerkvader Tertullianus (± 160 - na 220) een belangrijke plaats in. Tertullianus verbindt het

lijden van het Joodse volk met de dood van Christus, maar hij doet dit op een heel genuanceerde manier, n.l. niet door dit lijden simpelweg te duiden als een straf voor de kruisiging. Nee, "Jezus is gekruisigd en is daarin de vervulling van de profetie van Jesaja over de lijdende knecht. Maar diezelfde profetie vermeldt ook het lijden van Israël. De profetie wordt niet half vervuld, maar geheel. Dat betekent dat, samen met het lijden van Jezus, ook het lijden van Israël plaatsvindt. Dat lijden is wel terecht omdat ze Jezus hebben gedood, maar het is vóór alles vervulling van de profetie. Zo wordt het lijden van Israël bewijs dat de hele profetie van Jesaja waar is en dus een extra bewijs dat Jezus de Messias is" (pag. 90).

In dit verband verdient het onze aandacht, dat, zoals Van de Beek ons vertelt, het geschrift, waarin Tertullianus zijn gedachten over een en ander ontvouwt, ten onrechte de titel *Adversus Iudaeos* ("Tegen de Joden") heeft meegekregen. Een titel van later datum, die de bedoeling, waarmee de kerkvader zijn gedachten op papier gezet heeft, te enen male miskent, daar deze niets anders heeft beoogd dan de schriftelijke voortzetting van een gesprek (geen dispuut!), dat hij met een Jood gevoerd heeft. Met andere woorden: de titel "Tegen de Joden" zou, naar analogie van een Engelse vertaling van dit geschrift, door "Een antwoord aan de Joden" vervangen moeten worden.

Vragen

Eén van de vragen, die bij het lezen van dit boek bij mij zijn opgekomen, is de vraag, of de opstanding van Christus hier niet teveel in de schaduw blijft staan. Van de Beek is zózeer gegrepen door het probleem van het lijden, dat het "Jezus is Overwinnaar" van b.v. de Blumhardts⁵ niet of nauwelijks bij hem doorklinkt. Voor de kerk, zo horen wij Van de Beek zeggen, is geen andere rol weggelegd dan die van het lijden.

Een opmerkelijke visie, waarbij ik een fors vraagteken zou willen plaatsen. Ik sta volkomen naast Van de Beek, wanneer hij van het in veler ogen oppervlakkige "Hallelujachristendom", zoals dit met name buiten de gevestigde kerken momenteel zijn duizenden verslaat (en dat door buitenstaanders, met Karl Marx, veelal als "opium van het volk" betiteld wordt), niets moet hebben. Wanneer hij echter stelt: "De opstanding van Christus zegt dat de heerlijkheid van God niet van deze wereld is ..." (pag. 94), vragen wij ons af, of hij de *kracht* van Christus' verrijzenis (Fil. 3: 10) en het "met Christus mede opgewekt zijn" (Efeze 2: 5v.) in hun bevrijdende werking – voor het Nieuwtestamenteisch getuigenis toch van fundamenteel belang – niet schromelijk tekort doet. Gaan kruis en opstanding in het leven van de gelovige niet hand in hand, zoals het "Ik geloof" en het – onmiddellijk hierop volgende – "kom mijn ongelooft te hulp!" (Mar-

cus 9: 24) onverbreekelijk met elkaar verbonden zijn? Men kan, zoals dit met Van de Beek het geval is, door "het lijden van de tegenwoordige tijd" (Romeinen 8: 18) gebiologeerd, geobsedeerd zijn. En dit doet weldadig aan in een wereld, waarin niet weinigen – ook binnen de kerk (!) – veel meer inzitten over een kras op hun auto dan over het lijden van miljoenen slachtoffers van geweld en terreur. Maar men mag bij dit alles de kracht van Christus' opstanding niet uit het oog verliezen. Dan doet men het Bijbels getuigenis geweld aan.

Van de Beek besluit zijn boek met de woorden: "God blijft voor christenen een vreemde God ... God is de vreemde God van een man uit Israël zonder gedaante noch heerlijkheid. Hij kan alleen glans krijgen door Hem op te poetsen met onze idealen. Maar dan is Hij zichzelf niet meer" (pag. 399v.).

Inderdaad: God is en blijft een vreemde, een verborgen God. En een bewust levend christenmens lijdt onder deze verborgenheid, ja, heeft af en toe zelfs het gevoel, eronder te bezwijken. En toch: "De Heer is waarlijk opgestaan". Wij hoeven Hem niet met onze idealen op te poetsen. "Zijn troon omringt een glansrijk licht, te schitterend voor onz' ogen", zingen wij met de kerk der eeuwen. De vreugde van een Maria van Magdala, die haar doodgewaande Meester teruggevonden heeft, mag, moet ook de onze zijn. En het is onze taak, anderen van deze vreugde deelgenoot te maken.

Noten

- 1 Een uitgave van Uitgeverij Meinema te Zoetermeer.
ISBN: 90 211 3897 2. Prijs: € 25,-.

- 2 Dit boek is door mij in "Protestants Nederland" van juli - augustus 2000 besproken.
- 3 Cursivering van Van de Beek zelf.
- 4 Verwijzing naar Romeinen 8: 18 en Johannes 16: 33.
- 5 Vgl. de beginregel van een lied van Blumhardt Sr. (Johann Christoph), op de grafsteen van zijn zoon Christoph gebeiteld: "Dass Jesus siegt, bleibt ewig ausgemacht, sein wird der ganze Welt".
- 6 Een uitdrukking, die overigens niet door Van de Beek gebezigd wordt.

Bij het 100-jarig bestaan van de Gereformeerde Bond

Zaterdag 22 april jl. herdacht de Gereformeerde Bond zijn 100-jarig bestaan. Voor de herdenkingsbijeenkomst was ook het bestuur van de stichting "Vrienden van Dr. H.F. Kohlbrugge" uitgenodigd. Een vertegenwoordiging daarvan is dan ook aanwezig geweest bij het waardig samenzijn in de Utrechtse Jacobikerkerk. In 1906 was de directe aanleiding tot de oprichting van de Gereformeerde Bond het optreden van een Hervormde predikant die Boeddha boven Christus stelde. Sindsdien is het voortdurend de intentie geweest van de Gereformeerde Bond de kerk aan haar belijdenis te herinneren en heeft hij ernaar gestreefd kerkenraden en gemeenteleden toe te rusten. In de totaal gewijzigde situatie van onze cultuur en in de in 2004 opgerichte kerk is actueel belijden en getuigen onverminderd noodzakelijk. Moge onze God in Zijn barmhartigheid alle pogen zó dienstbaar te zijn aan Zijn waarheid ten goede gebruiken en ook het hoofdbestuur van de Gereformeerde Bond wegen wijzen in deze tijd.

Conferentie

De dag van de conferentie van de Vrienden van dr. H.F. Kohlbrugge komt almaar dichterbij. Op zaterdag 13 mei a.s. hopen wij u te begroeten in de Grote Kerk van Vianen. Dit is de kerk waar Kohlbrugge in 1856 – dus 150 jaar geleden voor het eerst op een kansel stond in de Nederlandse Hervormde Kerk. We zijn dan ook dankbaar dat de deuren van deze mooie en monumentale kerk op de 13e mei voor onze conferentiegangers open staan. Tijdens de morgenvergadering zal ds. L.J. Geluk spreken over het onderwerp *Dr. H.F. Kohlbrugge eindelijk tóch op een hervormde kansel*. Dr. Klink zal in de middag te refereren over het onderwerp *Europa en de islam, vroeger en nu*. De dag begint om 10.30 uur. De sluiting vindt plaats om 16.00 uur.

Degenen die gebruik willen maken van de broodmaaltijd kunnen zich opgeven bij de secretaresse mevrouw G.M. van Ommen-Middelkoop, Baron Bentinckstraat 51, 7731 EK Ommen, tel. 0529 456729. De kosten van de broodmaaltijd zijn € 8,50. Graag opgeven voor 7 mei a.s.

Voor degenen die met het openbaar vervoer komen is het goed om te weten dat zij op het Centraal Station in Utrecht het best naar Vianen kunnen reizen met het streekvervoer, met lijn 64. De bus vertrekt elk half uur, een minuut voor het hele en een minuut voor het halve uur. Als u de bus neemt van 8.59 uur komt u in Vianen aan om 9.45 uur. Als u de bus neemt van 9.29 uur is de aankomsttijd 10.15. U dient dan uit te stappen op de Burg. Jonkheer Hoeffflaan. Van daar is het minder dan 10 minuten lopen naar de kerk. De Grote Kerk vindt u op de hoek van de Voorstraat en de Korte Kerkstraat. De ingang is aan de Korte Kerkstraat. Mogen wij u allen hartelijk uitnodigen! We zien er naar uit om veel lezers en belangstellenden te begroeten.